

O FETVI

hfz. Muhamed ČAJLAKOVIĆ

Sažetak

Fetva je šerijatskopravno rješenje, odnosno odgovor na pitanje. To je jedna od najstarijih i najvažnijih islamskih pravnih ustanova. Funkcija davanja fetvi sastoji se iz davanja objašnjenja i uputa za život u skladu sa Allahovim, dž.š., propisima. Nakon Poslanika, a. s., donošenje fetvi je, vremenom, institucionalizirano. Institucionaliziranje fetve je značilo stalno kretanje šerijatskog prava i tumačenje istog u određenom vremenu i prostoru.

Pitanje promjene fetve sa promjenom vremena i mjesta je pitanje koje se postavlja pred islamske učenjake fikha. Zadovoljavanje savremenih potreba muslimana značilo je i izmjenu nekih tradicionalnih normi šerijatskog prava.

U ovom radu autor predstavlja razvoj institucije fetve, formu fetve, razlike između fetve i sudske presude, mogućnost promjene fetve te uvjete koji su potrebni da bi osoba bila muftija.

Upravnoj nauci fetva¹ je obavijest o Allahovoj, dž.š., normi, dana na osnovi šerijatskih dokaza i izrečena nakon postavljenog pitanja. Prema tome, ako obavijest nije dana nakon postavljenog pitanja, onda je to samo uputa (al-iršād); a, ako je dana, a ne tretira konkretan slučaj, tada je to samo poučavanje (al-ta'lim).

U predislamskom arapskom običajnom pravu nije postojao institut fetve, tako da je, tek u islamskom kontekstu, ovaj termin dobio pravni status. Do toga je došlo u procesu koji je tekao od obznanjivanja osnovnih normi šerijata do uspostave njegovog zaokruženog sistema.²

Sadržina funkcije futja je u davanju objašnjenja, uputa za ispravan način života. Ovakva uputstva dana su u Kur'anu te objašnjena, a nekad i uspostavljena postupcima i riječima Muhammeda, a.s. Ova objašnjenja, i pored kvalitativne razlike (Kur'an i sunnet), u šerijatskom pravu predstavljaju ono što je dano, za razliku od stavova drugih muslimanskih autoriteta, koji predstavljaju ono što je konstruirano pri izgradnji pravnog sistema pogodnog za primjenu.

Nakon Muhammeda, a.s., fetve su promijenile svoju pravnu prirodu i pošle putem institucionalizacije.³

RAZVOJ INSTITUCIJE FETVE

Muhammed, a.s., u svojoj poslaničkoj ličnosti objedinjavao je različite funkcije: prenosio je Božiju Objavu (risālet), davao objašnjenja (futjā), sudio je (kadā) i rukovodio zajednicom (imāmet). Iako između funkcija risālet i futjā postoji razlika, njima je zajedničko da ih je potvrdio Allah, dž.š.⁴ Poslije smrti Muhammeda, a.s., ashabi su donosili fetve. Nastojali su naći odgovor u Kur'anu, a ako ne, onda u sunnetu. Rijetko su davali objašnjenje na osnovi vlastitog mišljenja (re'j), pritom nastojeći njime najbolje izraziti opću dobrobit i duh šerijata. Ashabi su za iste slučajeve davali različite fetve zbog različitog razumijevanja Kur'ana i sunneta.⁵

U prvom stoljeću poslije Hidžre ne može se još govoriti o pravu u tehničkom smislu riječi. Između devedesete i stote godine poslije Hidžre umiru i posljednji ashabi. Djelo ashaba preuzimaju njihovi sljedbenici (tābi'ūn). Oni u svom radu slijede ashabe, tj. proučavaju Kur'an i sunnet i iz toga crpe fikh koristeći vlastiti idžtihad.⁶ Kasnije nastaju posebni pravni instituti, formira se novo pravo. Odlučujuću ulogu u tome imali su pobožni učenjaci koji su nastavili savjetodavnu praksu učenih ashaba.

Ova praksa je u suštini bila privatnog karaktera i pored toga što ju je država vrlo rano počela kontrolirati.⁷ Kufanski sudija Muhammed Ibni Ebi Lejla presudio je o jednom slučaju, a Ebu Hanife⁸ je u svojoj fetvi dao drukčiji stav. Sudija je od više državne vlasti tražio da Ebu Hanifi oduzme pravo davanja fetvi, između ostalog i za to što ih je lokalno stanovništvo masovno počelo prihvatati.

U toku nastanka pravnih škola (mezāhib) u šerijatskom pravu fetve su označavale krajnji rezultat ličnog razumijevanja pojedinih autoriteta u pitanjima šerijata. Idžtihad označava ovaj proces, a fetva njegov izraz.

Početkom četvrtog/desetog stoljeća učenjaci već oformljenih pravnih škola prešutno su postigli saglasnost o rješivosti svih važnih pitanja. Tako su se zatvorila vrata idžtihada, a ustanova fetve je u periodu slijeđenja pravnih škola (*taklīd*) dobila drukčije značenje.⁹

1 Fatwā, pl. fatāwin i fatāwā je šerijatsko pravno mišljenje, odnosno rješenje. Iftā', četvrta vrsta glagola sa prijedlogom bi znači: iznijeti (pravno) mišljenje, izjasniti se za; a sa prijedlogom fi znači: izložiti šerijatsko pravno mišljenje o nečemu, objasniti nešto. Isteftā' (istaftā') je deseta glagolska forma u arapskom jeziku, a znači: pitati za pravno mišljenje o nečemu, tražiti savjet, objašnjenje. Vidi: Teufik Muftić, Arapsko-bosanski rječnik, Udruženje Ilmije SRBiH, Sarajevo, 1985., tom II., str. 2556; Ibn Mensūr, „Lisān el-'Arab“, treće izdanje, „Dār Ihyāi al-Turāsi al-'Arabiyyi“, tom X., 1413./1993., Bejrut, str. 183

2 Fikret Karčić, „Studije o šerijatskom pravu, Pravna priroda, mjesto i značaj fetve u šerijatskom pravu“, „Bemust“, Zenica, 1997., 43-47; Mustafa Hasani, „Uloga muftije i fetve u društvenom i vjerskom životu muslimana BiH“, magistarski rad, FIN, Sarajevo, 2001., str. 8-9

3 Fikret, Karčić, „Pravna priroda...“, u nav. dj., str. 51

4 Fikret, Karčić, nav. dj., str. 43-50

5 Fikret, Karčić, „Pravna priroda...“, u nav. dj., str. 52-53

6 Kasim, Dobrača, „Iz islamskog prava i njegove istorije“, u: „Glasnik VSIVZ-e Kraljevine Jugoslavije“, IV., Beograd, maj-juni, 1936., br. 5-6, str. 200-202

7 Sajed Atar Husejin navodi da je Ebu Bekr odredio Omera, Osmana, Abdurrahmana Ibn Avfa, Ali ibn Ka'ba, Zejda ibn Sabita i Ebu Hurejru za muftije, a da je drugi halifa Omer prihvatio ovo imenovanje te da nikom drugom nije bilo dopušteno davanje fetvi. Emil Tian navodi da je od prvog stoljeća po Hidžri država sebi uzela za pravo da imenuje kvalificirane pravnike za muftije. Vidi: Fikret Karčić, nav. dj., str. 53

8 El-Nu'mān ibn Thābit, poznatiji kao Ebū Hanife (80-150.H./699-767.) Živio je u Kufi i Bagdadu i bio trgovac svilom. Slušao je predavanja Hammeda b. ebū Sulejmāna (u. 120./737.) i Atā b. ebū Rabbāha, (u. 114 ili 115. po H.). Putovao je u Medinu i Basru. Poslije Hammādove smrti, Ebū Hanife je postao najveći autoritet u oblasti islamskog prava i najpoznatiji predstavnik kufanske škole. Davao je pravna mišljenja, ali nije bio sudija. Umro je u zatvoru, u Bagdadu. Vidi: Ibrahim Džananović, „Idžtihad u prva četiri stoljeća islama“, II. izdanje, FIN, Sarajevo, 1999., str. 63.; Mustafa Hasani, nav. dj., str. 9

9 Fikret Karčić, „Pravna priroda, mjesto i značaj...“, nv. dj., 53-55.

U ovom periodu ustanova muftije vezana je za pravnu školu kojoj pripada. Fetva postaje obavještenje o stavu koji su autoriteti jedne pravne škole zauzeli o nekom pitanju, a ne savjet o ponašanju u određenoj situaciji temeljen na ličnom razumijevanju davaoca.

Radi većeg stepena kontrole nad funkcijom davanja fetve i osiguranja autoritativnih stavova, država ju je uvela u okvir pravosuđa, a njene nosioce u kategoriju vjerskih funkcionera (ulemā'), koji su, tako, bili uključeni u državno-političku strukturu. Muftije su odgovarali na pitanja pojedinaca, koji su se, također, za savjet mogli obratiti i nekom drugom poznavaoocu islamskog učenja kojeg vlasti nije imenovala.¹⁰

Kasnije, u historijski oformljenim muslimanskim državama, funkcija davanja fetvi dobila je posebne karakteristike. Naprimjer, muftije su u muslimanskoj Iberiji bili članovi državnog savjetodavnog tijela (šūrā); u mamelučkoj državi bili su u sastavu posebnog pravosudnog tijela (Mağlis al-Mazālim); a u Osmanskoj carevini uvedena je funkcija vrhovnog muftije (šejhu'l-i slām), koja je jedno vrijeme bila u vezi s pravosuđem, vjerskim obrazovanjem, a kasnije, sve više, s vjerskim poslovima općeniti. Bilo je slučajeva spajanja ove funkcije s kadijskom, posebno u osmanskoj državi.¹¹

Danas fetve mogu davati pojedinci osposobljeni i ovlaštene za taj odgovoran posao, a mogu i za to osposobljena tijela, kao što su komisije, vijeća i sl. Iako su prisutna oba modela donošenja fetvi, sve je prisutnije nastojanje da islamska društva osposobe i oforme vijeća koja na sebe preuzimaju teret odgovornosti donošenja fetvi.¹²

RAZLIKA IZMEĐU FETVE I SUDSKE PRESUDE

Postoji razlika između fetve i sudske presude.¹³ Naša tema je fetva i zato ćemo samo ukratko nabrojati osnovne razlike između fetve i sudske presude. Uglavnom se ogleđaju u sljedećem:

1. Presuda koju sudija donese je stvaranje prava (el-inšā'), u pravničkom smislu, a ne u tumačenju prava ili obavještenje (el-ikbār) o pravnoj normi kao Allahovoj, dž.š., volji; dok je fetva obavještenje, odnosno tumačenje Allahove, dž.š., volje u pogledu da se njome zahtijeva, dopušta ili zabranjuje neko pravno ponašanje;¹⁴
2. Sudska odluka uvijek biva izgovorena, dok fetva može biti saopćena na tri načina: u pismenoj, ili usmenoj formi, ili pokazana djelom (išaretom);
3. Razlika koja se tiče ličnosti koje obavljaju ove funkcije odnose se, prije svega, na njihove fizičke sposobnosti. Uvjet za sudiju je da obavezno bude muškarac, fizički zdrava i slobodna ličnost, a što se tiče muftije – i žena može donijeti fetvu, zatim rob i nijema osoba gestom (išaretom);
4. Sudijina odluka mora se ispoštovati, dok fetva ne obavezuje onoga koji je postavio pitanje sve dok se on ne uvjeri da je fetva ispravna. Osoba koja pita može tražiti savjet od više muftija i prihvatiti onaj odgovor za koji se uvjeri da je ispravan;¹⁵
5. Sudija presuđuje je li neko djelo dopušteno ili nije, a muftija u fetvama može reći još i je li neko djelo pokuđeno ili poželjno činiti;
6. Fetva je pravna norma koju muftija saopćava onome koji pita, a sudska presuda je rješenje spora među parničarima na osnovu pravne norme;
7. Sudska odluka nije obesnažena idžtihadom drugog sudije o istom slučaju, dok muftija može donijeti drukčiju fetvu od prethodnog o istom pitanju. Sudije moraju biti istoga ranga, jer viši sud može osporiti presudu nižega suda;
8. Fetva muftije je važnija i dostojnija u odnosu na sudsku presudu, jer se ona odnosi i na onoga koji pita, ali i na treće lice, istog problema i stanja, a sudska presuda odnosi se samo na parničare.¹⁶

10 Fikret Karčić, „Pravna priroda, mjesto i značaj...“, nav. dj., str. 56-57

11 Mehmed Handžić, „Teme iz opće i kulturne historije“, Izabrana djela, priredio Esad Duraković, „Ogledalo“, Sarajevo, 1999., knjiga 2, str. 301-302; Fikret Karčić, „Pravna priroda, mjesto i značaj...“, nav. dj., str. 60

12 Enes, Ljevaković, „Konstituirano vijeće za fetve (fetve-i medžlis) u BiH“, u: „Preporod“, br. 8/802, Sarajevo, 15. april 2005., str. 10

13 Kadā – jakdī - kadāun: obavljanje, izvršenje, izvodenje; osuda, presuda, odluka, rješenje, s prijedlogom <alā znači osuditi, a sprijedlogom bejne (el-bejna) preusditi između. U X. vrsti glaloga istakdā znači tražiti da presudi (odluči); kadijjātun, pl. kadājā znači parnica, proces, spor. Vidi: Teufik Muftić, Arapsko-bosanski rječnik, Udruženje Ilmijje SRBiH, Sarajevo, 1985., tom II., str. 2.826-2.827

14 Mustafa, Hasani, nav. dj., str. 10

15 Mustafa, Hasani, nav. dj., str. 11.

16 Ibn Kajjim, e-Dževzi, „Flām el-Muvakki'in“, tom IV., str. 46

UVJETI ZA MUFTIJU

Kolektivna je obaveza muslimana da u njihovoj zajednici bude lice koje će im davati fetve. Islamska vlast je najodgovornija za postojanje muftije¹⁷ u zajednici; i stanovništvo je, također, odgovorno da u njihovoj zajednici bude makar jedno lice koje će im davati fetve. Muftija je osoba koja daje odgovore na postavljena pitanja. Odgovor nije na stepenu idžtihada. Muftija ne mora biti muško, slobodan. Također, gluhonijema osoba može biti muftija, tj. sa određenom fizičkom mahanom, ali mora biti u stanju ostvariti komunikaciju nadomještajući fizički nedostatak. Fetva može biti pokazana i išaretom, ili djelom. Neophodno je da muftija bude lice nadležno za tu funkciju. Ova nadležnost zahtijeva da se ispune slijedeći uvjeti:

1. da je musliman;
2. da je punoljetan;
3. da je pametan;
4. da je pravedan;
5. da je nadaren, odnosno sposoban za donošenje fetvi;
6. da poznaje propise fikha;
7. da je mudžtehid.¹⁸

Neophodno je, također, da muftija ima dara i sklonosti za istraživanje; da zna dokazati je li nešto dopušteno ili zabranjeno; da poznaje psihologiju ljudi među kojima živi i djeluje;¹⁹ da zna njihove eventualne varke i spletke, da ne bi pao u to; da bude čvrst u vjeri: da ne strahuje ni od koga; da bude pobožan, skroman i da se boji Allaha, dž.š.²⁰

Dužnost svakog muslimana je da poznaje islamske propise o pitanjima koja ga se tiču, i to kao što je navedeno u Kur'anu i sunnetu ili iz izvora koji se oslanjaju na ta dva izvora. Prevladavajući stav je da laik od muftije ima pravo tražiti dokaz o nekom odgovoru, jer je riječ o vjeri, o postupcima za koje hoće da bude siguran.²¹

KONCIZNOST I JASNOĆA FETVE

Muftija treba nastojati da fetva bude jasna i razumljiva. Jasnoća fetve ide sa jasnim jezikom i razumljivim stilom, daleko od korištenja termina koje ne razumije onaj koji pita. Također se traži da odgovor bude kategoričan i siguran. Jasnoća u fetvi nužno ne zahtijeva opširnost. Zato osnova u fetvi treba biti konciznost i skraćena, tako da izgleda kao da je zakonski tekst, jer nije cilj rasprava sama po sebi. Zato je dozvoljeno da muftija odgovori: Da ili Ne.

Međutim, treba naglasiti da sažetost fetve nije dopuštena ako ide nauštrb potrebne jasnoće. Zato je muftija obavezan produžiti fetvu kad je to neophodno, da bi bila jasna i da bi bila oslobođena dvosmislenosti i zamršenosti.²²

Fetva može biti opširnija od teme pitanja onda kad muftija u tome vidi korist. Dokaz tome je u slučaju kad su neki ashabi pitali Muhammeda, a.s., je li dopušteno uzimati abdest morskom vodom. On im je odgovorio: „Njegova voda je čista i uginulo u njemu je dopušteno“.²³ Tako je odgovorio i o uginulom u moru, a nisu ga pitali o tome, jer je znao da je korisno da znaju o tom propisu.²⁴

Ko daje fetve ljudima, a nije dostojan toga, griješnik je i prijestupnik, a također je grješnik i onaj iz vlasti ko ga imenuje na tu funkciju.

U oba „Sahiha“ postoji hadis: „Od Abdullaha ibn Amra ibn el-'Asa, r.a., prenosi se da je čuo Muhammeda, a.s.: 'Allah neće uzeti znanje tako što će ga otrgnuti od ljudi, već će znanje nestati tako što će On uzeti učenjake. Kad ne ostavi više nijednog učenjaka, ljudi će sebi za vođe uzeti neznalice i te nezallice će biti pitane, pa će, bez znanja, davati fetve. Tako će sâmi bivati u zabludi i druge odvoditi u zabludu“.²⁵

17 Mustefti je osoba koja pita za pravno rješenje, a osoba od koje se traži objašnjenje zove se mufti; Vidi:Teufik Muftić, Arapsko-bosanski rječnik, Udruženje Ilmijje SRBiH, Sarajevo, 1985., tom II., str. 2556.; Ibn Mensür, „Lisân al-'Arab“, treće izdanje, „Dâr Ihyâi al-Turâsi al-'Arabiyi“, tom X., 1.413./1993., Bejrut, str. 183

18 'Abdulkarîm Zejdân, „Usûl el-Da'va“, „Maktabatu el-Kuds“, Bagdad 1413./1992., str. 151-156

19 Fikret Karčić, „Pravna priroda, mjesto i značaj...“, nav.dj., str. 57

20 'Abdulkarîm Zejdân, nav. dj., str. 164

21 'Abdulkarîm, Zejdân, nav. dj., str. 147-151

22 'Abdulkarîm Zejdân, nav. dj., str. 167-169

23 Ibn Hadžer el-'Askalânî, „Subul el-Selâm“, komentar djela „Bulûgu el-Marâm min Adillati el-Akâm“, Imam Muhammad b. Isma'il el-Amîr el-Jamânî el-San'ânî, s arapskog preveo Omer Nakičević, FIN, Sarajevo, 2003., tom I., str. 39

24 'Abdulkarîm Zejdân, nav. dj., str. 168-169

25 Abdullâtîf, El-Zubajdî, „Buharijina zbirka hadisa“ (sažetak), s arapskog preveo Mehmedalija Hadžić, „El-Kalem“, Sarajevo, 1425/2004., str. 55

Imam Malik²⁶ imao je običaj reći: „Ko bude upitan o nečemu, potrebno je, prije nego što odgovori, da sebe izloži džennetu i džehennemu. A zatim, neka odgovori“. Ovaj učenjak bio je upitan, pa je odgovorio: „Ne znam“. Rečeno mu je: „To je lahko pitanje“. Na to se rasrdio i rekao: „Nema u nauci ništa lahko. Zar nisi čuo Allahove riječi: ‘Mi ćemo ti, doista, teške riječi slati?’“²⁷ Svo znanje je važno, a posebno ono o čemu ćemo biti pitani na Sudnjem danu.²⁸

Neophodno je poznavati i ograničenje fetve. Naprimjer, kad postoji šerijatski propis na osnovu sunneta za određeno mjesto i vrijeme, tada je muftija obavezan dati fetvu za to mjesto i vrijeme, a ne da daje fetvu na osnovi općenitog propisa. Muslimani i muslimanke koji ispunjavaju uvjete propisane za post dužni su postiti, i to je općenit propis. Međutim, nije dopušteno postiti ženi u toku mjesečnice i postporođajnog čišćenja. Dužna je napostiti nakon prestanka razloga radi čega joj je zabranjeno postiti. Ovo je prostrano područje i mnogo zavisi od okolnosti i stanja, a pronicljivost i razboritost muftije je, manje ili više, uvijek važna i aktualna.²⁹

U tumačenju fetve dopušteno je naglašavati kad postoji potreba za tim, odnosno kad je od opće dobrobiti. Ako muftija, naprimjer, u svojoj fetvi kaže: „O ovome postoji saglasnost muslimana“, ili: „Ja ne znam da o ovome ima razilaženja islamskih učenjaka“, ili: „Onaj ko prekrši ovu fetvu, pogriješio je i neposlušan je Allahu, dž.š.“ i slično. Fetvu je dopušteno dati usmeno ili pismeno. U oba slučaja potrebno je da muftija počne fetvu Bismillom, zahvalom Allahu, dž.š., salavatom i selamom Muhammedu, a.s., a da na kraju kaže: Allah najbolje zna ili: Sa Allahom je uspjeh.

MOGUĆNOST PROMJENE FETVE

Fetva se može promijeniti ako se promijeni mjesto i vrijeme pod uvjetom da je šerijatski propis ustanovljen na običaju nekog područja te se promijeni ovaj običaj, a novi običaj nije u suprotnosti sa šerijatskim tekstom.

Postoje dva ključna razloga koja, pored različitih historijskih i geografskih okolnosti, utiču na promjenjivost fetve, a to su: opća dobrobit (el-maslaha el-mursala)³⁰ i nužda (darūrah).³¹

Svi islamski učenjaci slažu se da, prolaskom vremena, može doći do izmjene datog rješenja, odnosno fetve. Kur'an i sunnet su jedini neosporni izvori šerijata. Ajeti i hadisi koji sadrže pravne norme (ajāt va Ahādīt el-Akām) podijeljeni su na dvije kategorije: Kat'ī (definitivni, koji su sâmi po sebi jasni) i zannī (nejasni, podložni promišljanju i tumačenju, koji zahtijevaju ga učenjaci bliže izučavaju tekstove). Cilj ove vrste idžtihada je da analizira tekst (nass), da izvede pravilo i njegov 'illa (efektivni razlog specifičnog pravila) da bi se omogućilo odgovarajuće razumijevanje teksta i moguće analogijsko rasuđivanje (*kijās*) u svjetlu njegovog historijskog konteksta.³²

Prilikom davanja odgovora na postavljeno pitanje muftija se, prije svega, treba pozivati na Kur'an i sunnet, a ako u ta dva teksta ne nađe odgovor, treba pokušati naći u fetvama svojih prethodnika. Ovdje se podrazumijeva odgovor koji bi bio shodan njegovom vremenu i prostoru. U suprotnom je sâm dužan pronaći rješenje. Dakle, fetve ranijih pravnikâ ni u kom slučaju ne smiju biti prepreka, ni kočnica nastavku idžtihada, već oslonac.

Promjenljivost životnih okolnosti dovodi do nepredviđenih situacija za koje ne postoji konkretna norma. Čovjek nije samo pasivni primalac Poruke. Društvene promjene nalažu aktivan odnos prema šerijatu, čija opća načela pružaju indicije ne samo za logičke dedukcije, nego i za mnogo kreativnije napore. Pravno-tehnički, ovi napori se u cjelini

26 Mālik ibn Anas, pravnik, imam malikijskog mezheba, koji je po njemu i dobio ime. Datum rođenja varira od 90. godine do 97. godine p. H. Većinu života proveo je u Medini. Umro je 179. godine. Napisao je djelo „Kitāb el-Muvatta“; a to je najranije islamsko pravno djelo koje je preneseno do nas. Vidi: Smailagić, Nerkez, „Leksikon islama“, „Svjetlost“, Sarajevo, 1990., str. 375

27 El-Muzzammil, 6

28 Ibn Kayyim el-Dževzi, „I'lām el-Muvekki'in an rabbi el-'Alamīn“, kritičko izdanje priredio Muhammed el-Mu'tasim Billāhi el-Bagdādī, „Dār el-Kitāb el-'Arabī“, Bejrut, 1996., tom IV, str. 1274

29 'Abdulkarīm Zejdān, nav. dj., str. 170.

30 Opća dobrobit (el-maslaha el-mursala) predstavlja pribavljanje koristi i otklanjanje štete. Otklanjanje štete ima prednost nad pribavljanjem koristi (دفع المفاسد أولى من جلب المصالح). Naprimjer: Laž je strogo zabranjena, ali je dopuštena da bi se ljudi pomirili. Ili: Lažno svjedočenje je zabranjeno, ali ako bi neko bio primoran na to pod prijetnjom smrću, to mu je tada dopušteno učiniti da bi sebi spasio život, ukoliko se ne radi o svjedočenju koje će dovesti do smrti neke druge osobe. Vidi: 'Abdulkarīm Zejdān, „El-vadžja fi usūl el-fikhi“, peto izdanje, „Mu'assasah el-Risālah“, Bejrut, 1417/1996., str. 236-244; Osman Kozlić, „Fikhaska pravila“, „El-Kalem“, Sarajevo, 1425/2005., str. 261

32 Riječ nužda (el-darūrah) u arapskom jeziku označava teško stanje. Nužda označava stanje koje čovjeka primora da koristi ono što je, inače, zabranjeno po šerijatu. Poznato fikhsko pravilo je: Nužda čini dopuštenim ono što je zabranjeno (الضرورات تبيح المحظورات). Nužda može nastati zbog djelovanja drugog čovjeka (primoravanje), a može biti i rezultat okolnosti (stanje gladi, žeđi i sl.). Primoranom u stanju nužde dopušteno je konzumirati ono što je, inače, zabranjeno, kao što je to svinjsko meso, ono što nije u ime Allaha, dž.š., zaklano, meso uginule životinje; ali samo u onolikoj mjeri koliko je potrebno da se ne ugrozi zdravlje, odnosno da se ostane u životu. Primoranom nije dopušteno više od sitosti. Allah, dž.š., kaže: „On vam zabranjuje jedino strv i krv i svinjsko meso, i onu što je zaklano u nečije drugo, a ne u Allahovo ime. A onome ko bude primoran, ali ne iz želje, samo toliko da utoli glad, pa, Gospodar tvoj će, zaista, oprostiti i samilostan biti“ (En-Nahl, 115) : 'Abdulkarīm Zejdān, „Madžmū'atu buhūsin fikhijjah“, „Mu'assasatu el-risālah“, Bejrut, 1402./1982., str. 164-175

32 Tārik Ramadān, „Biti evropski musliman“, Udruženje ilmijje IZ-e u BiH, Sarajevo, 2002., str. 113-114

izražavaju kroz „stvaranje“ pojedinačnih normi koje se iznose u vidu fetve. Međutim, kad fetva sadržava samo karakter utvrđivanja značenja šerijatsko-pravne norme, tada je u funkciji njenoga tumačenja.³³

ZAKLJUČAK

Fetva je šerijatskopravno rješenje, odnosno odgovor na pitanje. To je jedna od najstarijih i najvažnijih islamskih pravnih ustanova. Muhammed, a.s., osobno je vršio funkciju muftije, to jest odgovarao je na postavljena pitanja i objašnjavao islamske propise. Funkcija davanja fetvi sastoji se iz davanja objašnjenja i uputa za život u skladu sa Allahovim, dž.š., propisima. Nakon Poslanika, a.s., donošenje fetvi vremenom je institucionalizirano. Institucionaliziranje fetve značilo je stalno kretanje šerijatskog prava i njegovo tumačenje u određenom vremenu i prostoru. Pitanje promjene fetve sa promjenom vremena i mjesta jest pitanje koje se postavlja pred islamske učenjake fikha. Zadovoljavanje savremenih potreba muslimana znači izmjenu nekih tradicionalnih normi šerijatskog prava. Islamski učenjaci uvidali su potrebu za novim rješenjima u promijenjenim okolnostima. U kontekstu toga, uglavnom su se rukovodili dvjema kategorijama šerijatskog prava: općom dobrobiti (el-maslaha amme) i nuždom (darūra). Muftija je osoba koja daje odgovore na postavljena pitanja. Odgovor nije na stepenu idžtihada. Muftija ne mora biti muško, slobodan. Također, gluhoj osobi može biti muftija, tj. sa određenom fizičkom mahanom, ali mora biti u stanju ostvariti komunikaciju nadomještajući fizički nedostatak. Fetva može biti pokazana i išaretom ili djelom. Muftija mora biti kompetentan za izdavanje fetvi, mora ispunjavati određene uvjete. Ko daje fetve, a nije dostojan toga, grijehnik je i prijestupnik. Također je obavezan pitati za fetvu ko nije dostigao stepen idžtihada, jer je obavezan poznavati šerijatske propise.

33 Fikret Karčić, nav. dj., str. 61-62

Summary

On Fatwa

Hafiz Muhamed Čajlaković

Fatwa is a Sharia-judicial solution, in other words, a response to a question, and is one of the oldest and most important Islamic judicial institutions. To issue a fatwa means to offer explanations and instructions for life in accordance with the ordinances of Allah. After Prophet Muhammad s.a.w.s the issuing of fatwas gradually became institutionalized. This institutionalization, in turn, meant constant evolution of Sharia law and the interpretation of this law in a specific time and place.

But the changing of fatwas to correspond with changes in time and place is a subject for Islamic Fiqh scholars, as satisfying the needs of modern Muslims means that certain traditional norms of Sharia law must be amended.

In this article, the author examines some of these issues, including the development of fatwa as an institution, the form of fatwa, the differences between a fatwa and a court ruling, the possibility of changing a fatwa, and the conditions needed for someone to become a mufti.

الفتوى حل شرعي قانوني، وجواب عن سؤال. وتعتبر الفتوى إحدى أقدم المؤسسات القانونية الإسلامية وأكثرها أهمية. وتتكون وظيفة إصدار الفتوى من تقديم التوضيحات والإرشادات وفقاً لأحكام الله عز وجل. اتخذ إصدار الفتوى، بعد عهد النبي صلى الله عليه وسلم صورة العمل المؤسساتي، الأمر الذي كفل الحركة الدائمة للقانون الشرعي وتفسيره في الزمان والمكان.

إن تغير الفتوى بتغير الزمان والمكان مسألة تفرض نفسها دائماً على فقهاء الإسلام، لذلك فإن تلبية احتياجات المسلمين العصرية كانت تتطلب تعديلات في بعض معايير القانون الشرعي التقليدية.

يستعرض كاتب هذا المقال تطور مؤسسة الفتوى، وأشكال الفتوى، والفرق بين الفتوى والحكم القضائي، وإمكانية تغيير الفتوى، والشروط اللازمة توفرها لدى الشخص لكي يصبح مفتياً.